

1. Među hrvatskosrpskim idiomima ravnogorski je govor jedan od najviše proučavanih, znanstveno zanimanje za njega nije prekinuto još od Strohalove opsežne* »Osobine današnjeg ravnogorskog narječja« (Rad JAZU, knj. 162, 1905), ta su istraživanja poduzimali ljudi različitih naučnih fizionomija i sposobnosti/osposobljenosti, ona su bila relativno vrlo svestrana, ali se unatoč svemu tomu nameće potreba provjere dosad ustanovljenog, fiksiranja neuočenoga, usporedbe sadašnjega stanja s onim registriranim u prošlosti i sl. No posebno je bitno potpunije sagledavanje kompleksnosti ravnogorskoga jezičnog stanja, i to zato jer je dosad pozornost bila usmjerena na govor većeg dijela naselja gdje žive tzv. »Krajnci« (Stari Varoš, Jarak, Bajt, Vrh), dok je govor tzv. »Hrvata« (Novi Varoš, Kosa) ostao posve neobrađen¹; i o odnosu Ravna Gora – Stara Sušica zasad postoji svega nekoliko napomena, što također treba makar minimalno nadopuniti. Zatim, ovo je prilika i za još jedan pogled na ravnogorski govor u okviru goranskog dijalekta, jednog od dijalekata kajkavskog narječja hrvatskosrpskog jezika.²

2. Začetnik je proučavanja ravnogorskoga govora Rudolf Strohal, svestrani hrvatski filolog, izvanredno marljivi proučavatelj goranskih govora i zapisivač narodnih pripovjedaka u mjestima koja je dijalektološki proučavao.³ Među goranskim kajkavskim idiomima Strohal je, osim ravnogorski, opsežno prikazao lo-kvarski i delnički govor, nešto sažetije govor Broda na Kupi, a upravo je mnogo publicirao i općenitije članke o govoru po jezičnim osobinama izrazito zanimljivog područja između Rijeke i Karlovca. U njegovu radu ima i vjerodostojnosti i povremenih lucidnosti, ali i neočekivano mnogo pogrešaka, nepouzdanosti.

Ocjenjujući Strohalov prilog o ravnogorskom govoru N. Majnarić (1922-1923, str. 35, bilj.1) sasvim je opravdano napisao sljedeće: »Nije doduše mjesto da govorim o knjizi **Strohalovoj**, ali držim da mi je kao rođenom Ravnogorcju dužnost, da u interesu nauke upozorim, da knjigu **Strohalovu**, i ako je s mnogo truda i ljubavi obrađena, valja ipak s velikim oprezom upotrebljavati, i to stoga, jer je u njoj mnogo toga zabilježeno, što nikako ne stoji. Tako je npr. akcenat, ta najglavnija osobina svakoga narječja, često i često posve krivo zabilježen. Hoteći svagdje prikazati čitavu paradigmu često je zabilježio Strohal i u deklinaciji i u konjugaciji dosta takvih oblika, kojih u živom govoru nigda nijesam čuo. No najglavnija je pogriješka **Strohalova** ta, što je u knjizi svojoj, i ako je u uvodu dobro primijetio, da su u Ravnoj Gori upravo dva narječja: jedno u t.z. **Starom**, a drugo u t.z. **Novom varošu**, obrađujući upravo narječje **Staroga varoša** veoma često upleo u rad svoj oblike, koji se javljaju samo u **Novom varošu** (na pr. prezenti na -n: pleten i.t.d.), pa je na taj način pomiješao oba ravnogorska narječja, koja se međusobno razlikuju onako, kako se razlikuju narječja dvaju posve različitih mjesta.«⁴

Prilozi Nikole Majnarića (1922-1923; 1938-1939; 1963) vrlo su važni i zauzimaju lijepo mjesto u cjelokupnoj literaturi o goranskoj kajkavštini. Valja istaći njihovu solidnost i temeljitost, poglavito u razmatranju u našoj dijalektološkoj literaturi posve nedostatno obrađivanih sintaktičkih pitanja. Oni ujedno predsta-

*rasprave

vljaju kritiku Strohalovih pogleda o genezi ravnogorskoga govora; Strohal je, naime, mislio kako su taj idiom u Ravnu Goru donijeli starosjedioci vrativši se iz Kranjske kad je minula turska opasnost (npr. 1935, str. 101, 102).

Poznati dijalektalni pjesnik na ravnogorskom idiomu Zdravko Čadež⁵ pisac je i člančića »O ravnogorskom narječju« (1970), dok su nešto opširnije o zavičajnom idiomu pisali Antun Herljević (1965) i Nevenko Acinger (1970).

Sažet i vrlo sadržajan prikaz ravnogorskoga govora u cjelovitom prikazu gorskokotarske kajkavštine dao je Božidar Finka (1974).

Nešto podataka o ravnogorskom jezičnom sistemu nalazimo i u drugim prilogima, npr. u radu Ivana Brabeca »Mješoviti govori na sjevernoj periferiji hrvatskosrpskog jezika« (1969) ili u tekstu »Govori i nazivlje« Vide Barac-Grum i Božidara Finke (1981).

Ovaj se sažeti pregled, osim na podacima vlastita terenskog rada⁶, zasniva i na svoj dosadašnjoj literaturi, ali, razumije se, uz kritičku provjeru navoda prethodnih proučavatelja ravnogorskoga govora.

3. Raspravljajući o **vokalizmu**, ponajprije ćemo se zadržati na refleksima praslavenskog **jata**. U današnjim dugim slogovima kontinuant **jata** je vrlo zatvoreno e⁷: **cvet:je**, **ble:du**, **se:nu**, **te:lu**, **svet**, **mle:ku**, **pe:sk** »pijesak«, **nede:la**, **me:ra**, **žle:p** »žlijeb«, **se:me**, **zve:zda**, **ce:star** itd. U kratko naglašenim slogovima dolazi **e** srednje otvorenosti: **tèstu** »tijesto«, **dèca**, **rèzau** »rezao«, **papèvau** »pjeva«, a ista je situacija i u nenaglašenim slogovima: **lepò:**, **lepàta** »ljepota«, **beži** »bježi« (prezent), **mleka:r** »mljekar«, **belina** itd. U primjeru **vàvik** »uvijek« nalazimo ikavski refleks nenaglašenog **jata**. Posebno napominjem da **sòm** osim »samo« znači i »ovamo« (praslavenski **sèmo**).

U dugim slogovima poluglas daje dugo **a**: **dā:n**, **dā:ns** »danas«, **ma:x**, **ra:š** itd. U kratkim slogovima najčešće dolazi (prilično otvoreno) **o**: **cvòst** »cvasti«, **na tòšče** »natašte«, **dòš** »kiša«, **pòs**, **stòza**, **mògla**, **dòska**, **bòsk** »bazga«, **pòku** »pakao«, **sòda/zdèj** »sada«, itd. Zamukivanje poluglasova vrlo je obično u sufiksima (**udòuc**, »udovác«, **xòrpt** »hrbat«, **lòxt** »lakat«, **nàxt** »nokat«), a javlja se i u korijenskim slogovima: **čve:la** »pčela«, **xo:** »tvor« itd. Iznimke nisu posve rijetke: **čebàr**, **sèn/sàn** »jesam, sam«, **tènki** »tanak«, **sèinat** »sanjati«, **zastàt** »sresti«, **zažgàt** »spaliti«, **lāxən** »lagan«, **sājim** »sajam«, **lāgat** (u Majnarića čitamo **lògat**, 1938-1939, str. 137), **vàvik** itd.

I prednji nazal (**ə**) i **e** u dugim slogovima reflektiraju se kao zatvoreno **e**, jednako kao i **jat**: **kle:tva**, **pe:tk** »petak«, **deve:t**, **dese:t** (sve češće izgovara se **dèvet**, **dèset**), **uze:t**, **pe:t**, **nare:du** »napravio«, **svet** »svet«, **me:t** »med«, **čve:la**, **gle:dou**, **re:kou** (dakle danas se ne kaže **rèku**, kako je bilježio N. Majnarić, 1938-1939, str. 140), **ze:le** »zelje«, **še:st**, **re:bru** itd. Uglavnom istu sudbinu kao refleksi **jata** u kratkim naglašenim slogovima imaju i refleksi **ə** i **e**: **jèzik**, **žèja**, **sèlu**, **žèna**, **sèstra**, **pèčem**, **srèbru**, **pepèu** »pepeo«, **nèbu** itd. Pāralelizam se nastavlja i kad se radi o nenaglašenim slogovima: **meso:**, **se:me**, **želo:c** »želudac«, **vesèu** itd.

Kontinuant **o** stražnjeg nazala (**o**) i **o** u dugim su slogovima dosta zatvoreno **o**: **galo:p** »golub«, **mo:š** »muž«, **go:pc** »njuška, usta«, **zo:p** »zub«, **vo:ziš**, **ko:ža**, **vo:la** »volja«, **ko:st**, **ko:lo**, **bo:x** »bog«, **kako:š** »kokoš«. U kratkim naglašenim slogovima registriamo akanje (**ràka** »ruka«, **vàda** »voda«, **nàga** »noga«, **àkna** »okna«, **àgàn** »oganj«, **nàš** »nož«), ali ono nije redovito: **kòjn** »konj«, **nòu** »nov« itd. I izvan akcenta često je akanje: glā:va A. sg., iz **lapā:ta** I. sg., **grèma** I. lice pl. prezenta, **de:laja** 3. I. pl. prezenta, iz **ta:ba** »s tobom«, **šèrak** »širok«, **àtrak** »dijete« (N. Majnarić, 1938-1939, str. 136, još je bilježio **atràk**), **agnišče** »ognjište«, **aslabadit** »osloboditi«, **gare:t** »gorjeti«, **ablā:k** »oblak«, **dabitk** »dobitak«, **gave:dina**, **baga:t** »bogat«, **serama:x** »siromah« itd. Kod imenica s. roda (N. i A. sg.) u nenaglašenim slogovima dobiveno je ponešto otvoreno –**u**: **tèstu**, **se:nu**, **te:lu**, **dròvu**, **ùxu** itd., a tako je i u mnogim drugim potvdama: **frišku**, **xùdu** itd. U prefiksu **pro-** također dolazi do promjene: **predā:vat** »prodavati«⁸.

Na mjestu samoglasnoga *i* gotovo redovito bilježimo **ou: pòux** »puh«, **sò-
uza** »suza«, **vòuk** »vuk«, **vòuna** »vuna«, **žòuč** »žuč«, **dòužan** »đužan«, **dòugi, kò-
ùne** »kune, psuje«, **tòuče** »tuče«, **mòučat** »šutjeti«. N. Majnarić (1938-1939, str.
140) zapisao je **pòuš**, ali se danas govori **pùš**. Navodim i potvrde **pùn, so:nce,
bòxa** »buha«.

Svako **u** (kao i **i**) u ravnogorskom je govoru kratko; ovdje notiram primjere
od prsl. **u: drùgi, krùx, jùtru, sùx**. I izvan akcenta dolazi **u: kupòvat, umròu**
»umro«, **učit** (N. Majnarić, 1963, str. 253, bilježio je **ùčt**). U ponekom primjeru **ù**
daje **o**, osobito ispred **r: to** »tu«, **borja** »bura«, no više se ne govori **mòxa** (N.
Majnarić, 1938-1939, str. 139) nego **mùxa**. U balkanskoj riječi njemačkog podri-
jetla »krumpir« također je dobiveno **o**, ali je i ono zahvaćeno akanjem: **krampe:r**.
U značenju »čujem« govori se **slišim** pri čemu je **u** glagola **slušati** izmijenjeno
prijevojem.

Praslavensko **i, y** najčešće daje **i: dim, dabitk, sliva, čist, situ, agnišče,
kniga** i sl. I daje **e**, osobito ispred **r: nèč** »ništa«, **dèvi** »divlji«, **me:r** »mir«, **pa-
pe:r**. Registriram i potvrde **jèt** »iči«, **jèskat** »tražiti«, **jègrat** »igrati«, ali uz napo-
menu da je u prsl. bilo **iskati**, dok je u druga dva primjera bilo inicijalno **js-**. Kako
smo već vidjeli, u nenaglašenim slogovima može doći i **e** (**devja:k** »divljak«) i
(neznatno otvoreno) i (**jèzik**)..

Prsl. **a** u dugim slogovima daje **a (ma:ti, ba:ba)**, u kratkima **a (pàuc** »pa-
lac«, **bràt**). Ispred **i** a prilično često prelazi u **e (kèi** »što«, **krèj** »kraj«, **sèi** »ta«,
nèi »neka«, **jègreite** »igrajte«, ali npr. **jàice**), a ispred **u** u **o (màršou** »mršav«,
drè:mou »drijemaô«, **zdròu** »zdrav«, ali **zdràule** »zdravlje«). U primjerima s pre-
fiksom **raz-** danas se čuju potvrde tipa **rastərgou**, dok je u prošlosti tip **rezdròu**
svakako bio dobro poznat.

Samoglasno **r** u dijelu primjera daje **ro (dròva, ta pròva** »prva«), ali je
češće **ər (kərt, mərəsou, tərgòuci, pərmòkənt** »primaknuti«, **kərbáč** »bič«, **čəbər**).

4. Među **konsonantskim** osobinama najprije ćemo upozoriti na obezvuća-
vanje šumnih suglasnika na kraju riječi (**zo:p, bro:t, mràs** »mraz«, **náš**), ali s
upozorenjem na redovite primjere tipa **tra:x** »trag« (G. sg. **tra:ga**), **vra:x** »vrag«,
bre:x »brijeg«. Genitiv pridjeva **nàx** »gol, ñag« npr. glasi **nàxgà**, dok je genitiv od
drùgi drùzga.

Dočetno **-l** daje **-u (gle:dou, biu** »bio«, **vesèu** »veseo«), ali se u specifič-
nim primjerima tipa **pave:dal** »ispričali«, **bél** »bolje«, **pàtəl** I na koncu riječi čuva⁹.
Također je i dočetno **-w** promijenjeno u **-u: čròu** »crv«, **slinoù** »slinav« i sl. Me-
đutim, krajnje **-m** ne prelazi u **-n: na kòinam** »na konjima«, **bra:nim** 1. lice sg.
prezenta, uz iznimku u primjeru **sen/sən**.

Lj je depalatalizirano dosljedno (**vo:la, sliva, nede:la** itd.), a **nj** nedosljed-
no: **kòjn, pašteine** »poštenje«, **kàšna** »košnja«, **kniga**.

Pojava palatalizacije međuvokalnoga **v** ispred nenaglašenog **i** (tj. da **-avi-**
daje **-ai-**) još se čuva (**pastàit** »postaviti«, **zadàit** »zadaviti«, **paitica** »gibanica«),
dok je šekundarno **i** u primjerima tipa **gòizd** pošve u uzmicanju; takva se defini-
cija još naglašenije može dati za primjere tipa **abagà't se**, jer sam bilježio samo
abagatit se, aslabadit i sl. Palataliziranje intervokalnih velarnih konsonanata is-
pred **e** i **i** (tip **strèixa**) još se čuva u ponekom primjeru: **arèjxi** »orasi« i sl. U pot-
vrđama tipa **čre:šna** dolazi **r**, bez obzira na to kakvo je stanje bilo u prošlosti.

Kako se i očekuje, od prsl. **dj** dobiveno je **j (žèja)**, a važno je spomenuti i
skupine **šč (pagarišče** »zgarište«), **žj (dòžja** G. sg.), **tj (llstje)** i **dj (gro:zdje)**. Pra-
oslavenske skupine **dl, tl** nisu sačuvane u primjerima tipa **krilu** (prsl. **kridlo**;
uz **krilu** govori se i **repetnica**); u participima javlja se uz **šòu** »išao« (prsl. **šb dīā**) i
paje:dəl »pojeli«, **prèdle** »prele«, ali **zra:sla** (ne **zra:stla**) i sl. Nema razlikovanja **č**
i **ć** (člòuk »čovjek«, **pačùtit se** »osjećati se«), dok na mjestu intervokalnoga me-

kog **r** imamo **rj** (**mo:rje**, **bo:rja**). Bilježim i potvrde **nàxt** »nokat« (prsl. **noğz̃t̃b**), **lòxt** »lakat« (prsl. **olkz̃t̃b**) te **làxàn** (prsl. **lòg̃k̃z̃**; očito je, međutim, ravnogorski rezultat prema **lòg̃z̃x̃ñz̃** »lagahan«), zatim **xrùška**, **špèx** »slanina«, **x vo:zu**, **x ni** »k njoj« (prijedlog **k** redovito glasi **x**). Posebno su zanimljivi primjeri **cvòde**, **cvòdeja** i slično prema infinitivu **cvòst** »cvasti«; radi se o analogičnoj zamjeni **t** s **d** oslo-
njenoj na potvrde tipa **cvòdla** (2. l. sg. glagolskog pridjeva radnog za ž. rod). Također spominjem i **le:bi**, **naile:bi** (za sva tri roda) prema pozitivu **le:p**, **le:pa**, **le:po**, zatim gubljenje **p** u primjerima **šenica** i sl., gubljenje ili promjenu **v** (**la:s** »vlas«, **bertija** njemački Wirtshaus), promjenu u zapisu **kikla** (njem. **Kittel**) te primjer **žèp** »džep«.

5. Pregledamo li dosadanje najvažnije obrade ravnogorske **akcentuacije**, vidjet ćemo da R. Strohal (1905) bilježi tri akcenta (jedan kratki i dva duga, uzlazni i silazni) i nenaglašene dužine te da toj važnoj osobini posvećuje premalo pozornosti. N. Majnarić (1938-1939) registrira četiri naglasaka, dva kratka (uzlazni, silazni) i dva duga (uzlazni, silazni), napominjući kako ravnogorski akcent sliči horjulskom¹⁰ (u kraju zapadno od Ljubljane što pripada rovtarskoj skupini dijalekata slovenskog jezika). Sasvim opravdano Majnarić i njegovi sljedbenici ne bilježe nenaglašenih dužina. B. Finka (1974), kao i P. Ivić (1961), naglašava izostajanje intonacijskih opozicija u goranskih kajkavaca. Posebno Finka ističe uobičajenost izgovora kratkih naglasaka neutralno u ravnogorskom idiomu, a razlikuje i dva duga akcenta, s time da se dugi uzlazni naglasak može u ponekom primjeru realizirati kao akut (~). Skupljajući dijalekatske ravnogorske podatke ustanovio sam da izostaju fonološke opozicije i u dugim i u kratkim slogovima: posljednji slogovi odnosno jednosložne riječi naglašeni su silazno, dok su slogovi izvan ultime naglašeni uzlazno. Kvantiteta naglašenih slogova relativno se dobro čuva, ali u tom smislu ima ne samo neznatnih nego i nesumnjivih odstupanja (npr. čuo sam i **brèx** i **bre:x**, i **pèsk** i **pe:sk**, i **pòpk** i **po:pk** i sl.)¹¹.

U pogledu distribucije prozodijskih obilježja valja podvući da je ultima, osobito ako se radi o zatvorenom slogu, naglašena relativno često: **letl** (3. l. sg. prezenta), **meso:**, **dabtk**, **zare:s** »zaista«, uistinu«, **zagradit** »zagraditi«, **abagatit** »obogatiti«. Dakako, naglašeni su i drugi slogovi, bilo kratko ili dugo: **jèzik**, **re:bru**, **zàpavet** »zapovijed«, **pàrmòkànt** »primaknuti«, **repetnica** »krilo« (u N. Majnarića, 1938-1939, str. 137: **re:pòtnica**; promjena je povezana s tendencijom da **šwa** u najnovije doba prelazi u **e** ili **a**).

Na mjestu praslavenskog primarnog akuta u ravnogorskom je govoru obično dug naglasak: **ba:ba**, **smre:ka**, **dlà:ka**, **ma:ti**, **nede:la** itd. Kratak je akcent u jednosložnim riječima: **brát** (ali **brà:ta** G. sg.). Razumije se, i svako **i** je kratko: **sítu**, **šiba**, **lpa** itd. Stari akut na posljednjem slogu može biti produžen (**boga:t**) ili je prenesen na prethodni slog (**jèzik**).

I metatonijski dugi silazni akcent također daje duge akcente: **ce:star**, **ga:ve:dina**, **iz lapa:ta** »lopatom«, **le:ta** »ljeta« N. pl., **ja:got** »jagoda« G. pl., **na arèixam** »na orasima« L. pl., **sta:nem**, **pase:kou** »posjekao« itd. Iznimke se odnose na primjere u kojima imamo skraćeno **i** i **u**: **iz nìmi** (u N. Majnarića, 1963, str. 248, čitamo **iž nìmu** i sl., dakle s utjecajem nekadašnjeg **ñ** na **z**), **grizu** »grizao«, **xrùška**, **drùgi**.

Primarni dugi i kratki silazni akcent pomiču se na naredni slog, ali se obično vraćaju unatrag s otvorenog sloga, dok na zatvorenom slogu najčešće ostaju: **meso:**, **lepo:** (prilog), **zla:tu**, **ko:lo**, **te:lu**, **se:nu**, **xla:da** G. sg., **tèstu**, **nèbu**, **ùxu**, **ràka** »ruku« A. sg., **mla:dú**, **slàtku**, **krivu**, **jàku**; **gafo:p**, **abla:k**, **dese:t**, **kako:š**, **balà:n** »bolestan«, **jègràm**, **pòmoč** itd. Lako opažamo da prvotno naglašeni slogovi mogu dobiti dugi i kratki akcent, upravo kao i neki slovenski govori (N. Majnarić, 1938-1939 str. 138). Današnje jednosložne riječi doživljavaju kompenzacijsko duženje: **ko:st**, **bro:t**, **še:st**, **bo:x**.

Metatonijski dugi uzlazni akcent daje, uz rijetke iznimke, dugi naglasak: **kle:tva**, **stra:ža**, **mla:tiš**, **bra:nim**, **sve:ti**, **be:li**, **cve:tje**, **mla:di**, **akro:gli** »okrugli«, ali **žēja**, **šūša**.

Metatonijski kratki uzlazni akcent također je produžen, no uz priličan broj odstupanja: **vo:la** »volja«, **ko:ža**, **se:dmi**, **vo:ziš**, **re:bra**, ali **ženski**, **paklenski**, **rešeta**, **akna**, **sela** itd.

6. U prikazu **morfologije** (koja je iscrpno ali s nepouzdanostima obrađena u R. Strohalu, 1905) poći ćemo od deklinacije imenica i napomene da je dual izgubljen. Danas registriramo primjere s brojnom konstrukcijom od dva do četiri (**dya: bra:ta**, **tri bra:ta**, **šte:r bra:ta**), ali se još donekle čuvaju primjeri tipa **dya: brati**, **tri sini** registrirani u folklorističkim zapisima početkom stoljeća (R. Strohal, 1904). Također moramo spomenuti suvremenu potvrdu **mičkene vra:ta** ili folklorističku **deca sa astale same** (R. Strohal, 1904, str. 177) i sl. u kojima je naslijeđeno stanje iz duala nominalne deklinacije pridjeva sa završetkom na **jat** u nominativu, akuzativu i vokativu ž. i s. roda.

Kao primjer deklinacije imenica m. roda navest ćemo kako se sklanja imenica **da:n** napominjući ujedno da ne navodimo potvrde za vokativ koji je identičan nominativu: N. sg. **da:n**, G. **da:na**, D. sg. **da:nu**, A. sg. **da:n**, L. sg. **da:nu**, I. sg. **da:nam**; N. pl. **da:ni**, G. pl. **da:nou**, D. pl. **da:nam**, A. pl. **da:ne**, L. pl. **da:nam**, I. pl. **da:nam**.

Dodajem ovdje i sklanjanje tipa **ače**, **ače:ta**, **ače:tu** itd. N. pl. imenice **člò-uk** glasi **aldì**.

Imenice ž. roda na -a dekliniraju se ovako: N. sg. **mògla**, G. sg. **mògle**, D. sg. **mògli**, A. sg. **mògla**, L. sg. **mògli**, I. sg. **mògla**; N. pl. **mògle**, G. pl. **mògàl**, D. pl. **mòglam**, A. pl. **mògle**, L. pl. **mòglam**, I. pl. **mòglam**.

Primjer deklinacije imenica ž. roda na suglasnik bio bi ovaj: N. sg. **kako:š**, G. sg. **kako:ši**, D. sg. **kako:ši**, A. sg. **kako:š**, L. sg. **kako:ši**, I. sg. **kako:š**; N. pl. **kako:ši**, G. pl. **kako:ši**, D. pl. **kako:šam**, A. pl. **kako:ši**, L. pl. **kako:šam**, I. pl. **kako:šam**.

Spominjemo i deklinaciju **ma:ti**, **ma:tere**, **ma:teri** itd., **xči**, **xče:ri**, **xče:ri** itd.

Primjer **re:bru** poslužiti će nam kao ilustracija sklonidbe imenica s. roda: N. sg. **re:bru**, G. sg. **re:bra**, D. sg. **re:bru**, A. sg. **re:bru**, L. sg. **re:bru**, I. sg. **re:bram**; N. pl. **re:bra**, G. pl. **re:bar**, D. pl. **re:bram**, A. pl. **re:bra**, L. pl. **re:bram**, I. pl. **re:bram**.

Kao primjere tzv. n- i t- promjene navodim potvrde **se:me**, **se:mena**, **se:menu** itd. odnosno **pišče**, **piščeta**, **piščetu** itd.

U pridjevsko-zamjeničkoj promjeni obično dolazi do redukcije vokala u nastavačnom morfemu (**kisəlga** »kiseloga«, **drúzga** »drugoga«; **ùnmu** »onomu«), ali **təga**, **təmu** (s refleksom jata) itd. Osobito je zanimljivo već spomenuto stupnjevanje pridjeva (npr. **do:bər**, **bòli**, **najbòli fànt**; **dàbra**, **bòli**, **naibòli fàbrica**; **dàbru**, **bòli**, **najbòli se:me**). Također se može stupnjevati **bəl** + pozitiv, **naibəl** + pozitiv. Lična zamjenica za 1. lice sg. danas glasi **jə**; koje se govori umjesto starijega **jəst** (usp. A. Herljević, 1965, str. 49). Određene upitne zamjenice glase **kəi** »što«, **kadù** »tko«, **ke:r** »koji«, **ke:ra** »koja«, **ke:ru** »koje«, neodređena **ne:kei** »nešto«, pokazna **ta:** (m. i ž. rod), **to:** (s. rod) i **tist** (m. rod), **tista** (ž. rod), **tistú** (s. rod). Uz prilog **kì** »gdje« spominjem još priloge **anco:i** »noćas«, **ajnkret** (danas običnije od **ajnkərt** »jednom«; i u tekstu »Kej sa mi pavedoval stric Fule iz Ravne Gare«, u broju 4 lista **Gorski kotar** od 16. veljače 1939, čitamo **ajnkret**; autorom je vjerojatno Nikola Majnarić, koji se je u tom listu potpisivao pseudonimom Mimin, jer mu se majka zvala Marija. U listu **Goranin** nailazimo na potpise Nikica i N-ca), **spe:t** »opet«, **pətəl** »poslije«, **vəle** »odmah«, **vəvik**, **təm** »tamo«, **ako:l** »okolo«, **kükər** »kako«, **dəst** »dosta« itd.

U okviru konjugacije naročito ističemo da je infinitiv krnj (**štude:rat**) i da ne možemo razlikovati infinitiva i supina. Glagoli II. vrste u infinitivu imaju oblik (**admòkənt** »odmaknuti«) postao od primjera na **-ni-**. Zatim, ne upotrebljavaju se ni aorist ni imperfekt. Present (npr. **slišim, slišiš, sliši, slišima, slišišta, slišija**) je poglavito zanimljiv po nastavku 2. l. pl. **-šte**¹² i po obliku za 3. l. pl. Futur se tvori samo tzv. svršenim presentom pomoćnog glagola »biti« (npr. **Ān bo ne:kei pātəl vīgu** »On će nešto poslije vidjeti«). Primjeri tipa **Ān ga je prašou, de ak mu če nékej nardīt** (N. Majnarić, 1938-1939, str. 143; usp. i B. Finka, 1974, str. 36) ili **Ān če ne:kej narèst** »On hoće nešto napraviti« nemaju futurskoga značenja¹³. Dakako, izražito je frekventan perfekt (**Āni sa se čūda po:t i patépəl do kərvl** »Oni su se mnogo puta i potukli do krvi«), dok za imperativ bilježimo primjere za 2. l. jednine i množine: **jègrei; jègreite**.

7. Oslanjajući se na užoran Majnarićev doprinos poznavanju **sintakse** ravnogorskoga govora, ovdje ćemo najprije upozoriti na izricanje vršenja jedne poznate radnje; tako se npr. kaže **lepo: dāja** (tj. »lijepo vrše tu radnju«, »lijepo to čine«, npr. »lijepo pjevaju«), **ne dàš dāber** (tj. »ne vršiš dobro tu radnju«, »ne činiš to dobro«, npr. »ne kosiš dobro«). Također **dām, dàš...** znači »ja činim to« itd. Moramo napomenuti da present glagola **dāt** glasi **da:m, da:š, da:** itd., dok su primjeri **dām, dàš** itd., prema Majnarićevu tumačenju (1922-1923)^o, dobiveni od afirmativne partikule **dā** i ličnih nastavaka.

U ravnogorskom govoru pokazna zamjenica **ta** ima osim pokazne i funkciju člana; u pokaznoj funkciji ta je zamjenica naglašena, a u funkciji člana nije: **ta pròu** »pravi«, **ta drūga** »druga«, **ta mla:da, ta mičken** »malen«, **ta najmla:ji** »najmlađi« itd. Korisno je donijeti takav primjer i u kompletnoj rečenici: **Ta pròu po:t je dāber skāču, ta drūx po:t je pa pā:du** »Prvi put je dobro skočio, a drugi put je pao«¹⁴.

Imenica **va:s** javlja se samo u izrazima tipa **jēt va:s** »ići u pohode« i **prlt va:s** »doći u pohode«. Dakle, ta imenica više ne znači »selo« nego je akuzativ **vā:s** postao prilogom mjesta, npr. **zveče:r xo:dija bā:be va:s** »uvečer idu žene u pohode (goste)«.

Značajno je istaknuti da i u značenju **s + genitiv** i u značenju **iz + genitiv** i u značenju **s + instrumental** u ravnogorskom govoru dolazi prijedlog **iz**: **A ne bōš dēu klabūk iz gla:ve?** »Nećeš li skinuti šešir s glave?«; **Pāršəl sa fiška:li iz Vərbòuskiga** »Došli su odvjetnici iz Vrbovskoga«; **Tā:ta sa šil is kōjnam u mēja** »Otač je išao s konjima u šumu«. I instrumental sredstva dolazi s prijedlogom: **Ta stār se je iz britva parézcu** »Stari se je britvom porezao«.

U nezavisnim pitanjimaⁿ u ravnogorskom govoru javlja se partikula **a** (postala od ali), dok u zavisnim pitanjima dolazi veznik **ak**: **A sa tēta u kāmri?** »Je li teta u sobi?«; **Pra:šai ga ak tl bo dāu sōd svāja xči** »Pitaj ga hoće li ti dati sada svoju kćer«. Bezⁿ posebnih objašnjenja spominjem i uporabu primjera s veznikom **de**: **Pra:šau ga je de kadū je pāršu** »Pitao ga je tko je došao«.

Pod utjecajemⁿ njemačkog jezika poštovanje se izricalo 2. licem množine odnosno 3. licem množine, a početkom stoljeća lica vrijedna poštovanja i u njihovoj nazočnosti oslovljavala su se 3. licem množine: **Stric, a ste pārnēsəl vər-gāine?**; **Stric sa se pavārnəl iz Re:ke**. Sada su izricanja poštovanja na taj način mnogo rjeđa.

Spominjem i ojačavanje prijedloga (**tò u Ràuni Gāri** »tu u Ravnoj Gori«), izricanje straha svezom **mestra:x**, specifično miješanje glagola »morati« i »moći« (**Blū je jāku ža:lasən ka je mōgu jēt x regimēnta**) te svezu **na vo:da** »na vodu« u značenju »piti« (**gān kra:ve navo:da** »goni krave piti«), iako i akuzativ jednine imenice **vāda** glasi **vāda**.

8. Ravnogorski **leksik** posjeduje oveći broj specifičnih zanimljivosti od kojih neke spominjem: **mēja** »šuma« (riječ nepoznata mladem naraštaju), **meja:š**

»međa«, miza »stol«, klabùk »šešir«, čo:ban, šo:la, kri »krv«, pùnčaxe »bakan-dže, cokule«; od njemačkog Bundschuh; u slovenskom punčoh odnosno punčo-ha, šekre:t »zahod«, lùkænca »rupica«, padme:tanca »pirova kaša«, re:s »isti-na«, žaifænca »sapunica«, pafda:š »prijatelj«, ža:ga, pažèrt »proždrljiv«, štma:n »ponosân; ohol«, xút »ljut«, škùr »taman«, čùda »mnogo«, amo:l »malo«, narèst »načiniti«, jo:kat »plakati«, žgòčkat »škakljati« itd. Još jednom spominjem potvr-de čakavske obojenosti vâle, vâvik.

9. Kao primjere ravnogorskoga govora donosim tekstove što ih je 1938-1939 (str. 144) naveo N. Majnarić, i to prema čitanju N. Acingera, ali uz minimalne Acingerove izmjene u samim tekstovima. Označujem ih oznakama (a), (b), (c). Oznaku (d) ima pričanje N. Acingera. Sva sam Acingerova izlaganja sni-mio te ih donosim prema tom čitanju, bez ikakvih intervencija.

(a) Ajnkært ka sa bli stric Jo:že u Za:grebu, pærfale:lu nem je taba:ka. Kèj čejja drùzgà nèk u štacùna pa nèga. I zàšəl sa rànu u a:na štacùna kà i rècejã že:naska kamfèkcija. Kàdər sa røkəl de čejja tri pa:kəlca tãba:ka, pave:dal sa nem de tēja ne predávaja i začè:l sa se jáku smèjat. Stric sa bli xùdi ka iz nèx nãrca de:laja, pãsa adbrùsəl: pər nám u Rãuni Gãri imaja u štacùnã usèga, a vi səl pa tò u Za:grebu brinešte sòm za ba:be. I prãšəl sa vòn.

(b) Ta drùx dã:n tli sa stric pagle:dat kãk je u Sa:boru, ki sa sede:l vèč dese:t le:t i nãš »nãrodni zãstupnik« – madžaro:n, ka nisa še nigdar ni àncik a:ne bese:de pregavaril. I zàšəl sa tãm ka rèceja »Galèrije« i se:dãl sa iz a:nim drùgim nãšim aldìm, glix nat svòjga zãstupnika de bi ga bël vidəl. Za a:n çãjt, kã sa se stric abèrna:l de bõja ne:kej pave:dal na ùxu strica To:netu, adlètu nèm je nèxøn tèški klabùk dãl – i rànu u gla:va nãšmu zãstupniku. Jo:že sa zakərçã:l na to: »moj klabùk, moj klabùk«, a zãstupnik – ka sa misləl de je to: atenta:t nã nèx –:»Ó pomoć, ljùdi, Ó pomoć!« Pãtəl sa stric Jo:že še dõugu pakazovãl tist klabùk, ka je nagnãu nãžga zãstupnika de sa itãk ajnkært ne:kej pave:dal u Sa:boru.

(c) Ajnkært ka sa gaspãda ta:nca na »Vèliki bertiji«, pãrsãl sa kèj i stric Mãta. Bli sã dãbar pər vinu, pã sa i àni tli an ma:l zãta:nca:l i zapave:dal sã muzi-kãntu de nèj pòlka jègra. An xi ni tey nikùkər paslùsat nek je spe:t zajègrou an vãlcer. Stric sa se na to: jáku rezjadil pã sa muzikãntu xùdu pave:dal: Ti jègrej kùkər čèš, jèst bom pòlka ta:ncau. I ta:nca:l sa sa:mi pa vãlceru a:n çãjt pòlka, à ònda sa pa šli naritènsku pala:xku vòn. Na vra:tãm sa se ustãjl i røkəl sa àštru usèm skùpa: »Jèst imam vèč dnã:rjou kùkər vi gno:ja. Nit sãn vas vidu nit ne ma:ram dè vas vidim.« Pa tèm sa xi stric usè še ne:kam pasla:l i prãšəl sa damù.

(d) Nèkada ka je blã Rãuna Gãra pùna krãu, blo: je i čùda čo:banou. Čù-val sa krã:ve na usèm strã:nam. Pazna:ti sa bli pò:rni i do:lni čo:bani. Tãk sa se de:ləl ka sa čùval krã:ve na go:rni i zdò:lni gmãjni. Ani sa se čùda po:t i patèpəl do kərvi. To: se je trèflu ak sa krã:ve do:lnix čo:banou pa:sle na gmãjni go:rnix il àk sa krã:ve go:rnix čo:banou pa:sle na gmãjni do:lnix. Tra:va je blã zia:tu, a ad krãu, mle:ka, pale:nte, krampè:ra i kisèlga ze:lã sa nã:še ta stã:re žve:l i tãk i ap-stã:l.

10. Nije lako raspravljati o tom kako se u Ravnoj Gori govorilo u prošlosti, pogotovo pak o tom kako se na današnjem ravnogorskom području govorilo u srednjem vijeku, razumije se, ukoliko je taj kraj bio naseljen. Ne bi iznenadilo ni rješenje da se u srednjem vijeku govorilo čakavski (što je vjerojatnije) ni rješe-nje da se govorilo kajkavski, a moguće je pretpostaviti i osobitu čakavsko-kajkavsku mješavinu izgublenu u kasnijem razvoju.

Literatura govori o doseljenju Srba u Ravnu Goru u 17. st., i to iz Bosne (cazinsko područje). Svakako će biti istina da se u to doba čula u Ravnoj Gori štokavština (ijekavština, štakavština, s novoštokavskom akcentuacijom), ali nije posve jasno je li bilo u Ravnoj Gori i štokavaca ikavaca. Dio ravnogorskog po-

dručja naziva se **Plandišće**, pa u vezi s Majnarićevom napomenom (1938-1939, str. 148-149) da je »nazvano tako, zacijelo, od bosanskih naseljenika«, valja podvući kako taj naziv ili nije od bosanskih naseljenika ili jest, ali ne od Srba (koji su uglavnom svi štakavci – upotrebljavaju primjere tipa **plandište**).

Svakako je za današnju fizionomiju ravnogorskoga govora presudno osamnaestostoljetno doseljenje ovećeg broja Slovenaca »iz krajeva oko **Cerk-na, Idrije, Črnoga Vrha nad Idrijom i Poljana**« (N. Majnarić, 1938-1939, str. 149). N. Majnarić (1938-1939, str. 145) pokazao je da su u jednom dijelu mjesta bili u većini doseljeni Slovenci (među kojima je bilo i poslovenjenih Nijemaca), dok su u drugom dijelu prevladavali doseljeni Primorci, Česi i ostali Gorani. Taj naš istaknuti filolog oba ravnogorska govora (kao i većinu kajkavskih goranskih idioma) drži slovenskima što je znanstveni stav vrijedan svakog poštovanja, ali ponajprije ako se uzme u obzir nacionalni sastav stanovništva i uporaba hrvatskoga književnog jezika u svem javnom djelovanju – moguć je i drugačiji pogled na problem koji doduše ne omogućuje prisijsije povezivanje s tzv. središnjim kajkavskim dijalektima, međutim ipak opravdava uvrštavanje i ravnogorskoga govora među hrvatskosrpske idiome.¹⁵ Potanju usporedbu ravnogorskoga govora s rovtarskima izveo je N. Majnarić (1938-1939), pa to ovdje nije potrebno ponavljati¹⁶, jedino moramo podvući da zasad nije došlo do prevladavanja većinskoga idioma i u ostalom dijelu Ravne Gore, što je Majnarić predviđao (1938-1939, str. 145-146). Međusobnih utjecaja svakako je bilo, ali oni niukoliko nisu znatnijeg dosega. Općenito se pak može reći da se »dijalektom« i dalje u Ravnoj Gori masovno govori, ali se samo dijalekatsko stanje pomalo mijenja.

Kako bismo se barem donekle upoznali s govorom manjinskog dijela Ravne Gore, ovdje donosimo u izboru poneku osobinu toga idioma, i to u usporedbi s primjerima glavninskoga ravnogorskog govora što ih stavljamo u zagrade. U akcentu¹⁷ razlike i zajedničke osobine prilično su brojne: **děvet (deve:t), kòkoš (kako:š), lipu (lepo:), o:ča (áče), nòga (nága), te:lo (te:lu), zla:to¹⁸ (zla:tu), vùxo (ùxu), dla:ka (dla:ka), lisica (lesica), gospòdar (gospoda:r)** itd. U vezi s refleksima **jata, ě** i prednjeg nazala većih različitosti nema; i u manjinskom idiomu dugo **e** je zatvoreno: **le:to (le:tu), nedèla (nede:la), me:t (me:t), sèlo (sèlu), pe:tak (pe:tk), mèsu (meso:)**. Evo u usporedbi još nešto potvrda: **no:š (náš), pe:čen (pèčem), da:n (da:n), dànas (da:ns), dàš (dòš), bàzga (bòsk), šlrok (šèrak), bo:k (bo:x), stàza (stòza), vèn (vòń), cvàte (čvòde), pčèla (čve:la), mo:rje (mo:rje), bùra (bo:rja), slànu (sla:no), kàj (kèj), māršaf (māršou), vùk (vòuk), pu:š (pùš), kniga (kniga), niva (niva), žerjā:fka (žerjāuka), povatīca (pajtīca),ⁿ kle:šče (kle:šče), iz no:žon »nožem« (iz nāžām), čerf (čròu), grèmo (grèma), s tábo (iz ta:ba), ja:boka (ja:pka), čre:šna (čre:šna), pàkou (pàku), želúdac (želo:c), làsi (la:si), gólup (galó:p) lgran (jègram), iskat (jèskāt), nič (nèč), čòban (čo:ban), gle:daū (gle:dou), zdra:vje (zdra:ule), xmròu (umròu), kòñ (kòin), cipele (čèule), ogñišče (agnišče), udòvac (udòuc), kòtoū (kātu), nòxt (nàxt).ⁿ Dodajem još poneki zapis iz »Hrvatije«: **dèkālca, dèkle, fānt, zàic, ce:na, pèta, sa:ja** »čada«, **tùje** »tude«, **prišou je va:s, špārket, dārva, gro:bje, sòda** »sada«, **gārt** »ružan«, **jùtro, zjùtra** »ujutro«, **bèrač** »košara za krumpir«. Svi ovi primjeri pokazuju kako su netočne riječi o štokavštini ikavskoga izgovora u manjem dijelu Ravne Gore (R. Strohal, 1905, str. 28), iako je mješavinski karakter toga idioma svakako evidentan. N. Majnarić (1938-1939, str. 135, 142, 145) pomišljao je na utjecaj delničkoga i brodsčkoga govora vezujući taj ravnogorski jezični sistem s kostelskim govorom. Međutim, istina je da se on prilično približava pretpostavljivom prosječnom goranskom kajkavskom idiomu.**

Vrlo je korisna Majnarićeva napomena kako su Sušičani¹⁹ kajkavci, tj. kako u Staroj Sušici ostaje **aj** nepromijenjeno (1938-1939, str. 139) to se vidi i iz potvrde **káj**. Navest ću dalje nekoliko sušičko-ravnogorskih razlika s time da

primjere iz većinskog ravnogorskog govora (s kojim sušički ima bezbrojne zajedničke crte) stavljam u zagrade: **měsu (meso:)**, **záč »zašto« (zakéj)**, **pouš (púš)**, **glá:dən sen (la:čən sen)**, **kala:či (kaláčki)**, **óči (ači)** **gre:m pa ma:sf (gre:m pa mastf)**, **karúza (kakarúza)**. Evo još nekoliko zapisa govora u Staroj Sušici: **ča:kam màmē »čekam mamu«**, **pazdràite màmē »pozdravite mamu«**, **igrat »svirati«**, **Igrat se, ime, jěskat, tùto je le:pò »ovdje je lijepo«**, **grěma se vást »idemo se voziti na saonicama«**.

Oveći broj razlika u većinskom ravnogorskom govoru nastalih od doba Majnarićeva djetinjstva (profesor Majnarić opisuje ravnogorski govor otprilje blizu jednog stoljeća, usp. 1963, str. 252, bilješka 32) do danas već smo spomenuli; preostalo je da navedemo još koju promjenu posve razumljivu u tijeku vremena. Tako se u Ravnoj Gori – koliko sam mogao utvrditi – više ne govori **sádje, pole, tòmā** (N. Majnarić, 1938-1939, str. 137), u značenju **bóckat** (N. Majnarić, 1938-1939, str. 137) registrirao sam **pikat**, ne **pašóptat (ibidem, str. 137)** nego **pašáptat**, ne **ròpc (ibidem, str. 137)** nego **ròpc²⁰**, ne samo **kolu (ibidem, str. 138)** nego i **ko:lo**, ne **pastěr (ibidem, str. 139; 1963, str. 248)** nego **čo:ban²¹**, ne **zadajt (ibidem, str. 140)**, nego **zadájt**, ne **pamive** (N. Majnarić, 1963, str. 247, bilješka 20), nego **pamije**, ne **alsica** (kao bilježi R. Strohal (1905, str. 33; vjerojatno se ni početkom stoljeća nije tako govorilo!) nego **lesica** itd.

11. Goranski dijalekt dijelimo u dva poddijalekta, mnogo manji istočni (područje oko Lukovdola i Severina na Kupu) i veći zapadni (sav teren od Zaumola i Plemenitaša na zapad). Ravna Gora, dakle, u cjelini pripada zapadnom poddijalektu, ali u njem ima izdvojen, poseban položaj, i to s obzirom na osobine većinskoga ravnogorskog govora koji znatno odstupa od prosječne fizionomije poddijalekta, dok se manjinski govor u poddijalekt uklapa – kako smo već napomenuli – osjetno bolje, međutim, njime se u ovim zaključnim razmatranjima nećemo opširnije baviti. Uzroci izdvojenosti većinskoga ravnogorskog govora posve su jasni i odnose se na većinu etnosa što tim idiomom govori.

Današnji refleksi **jata** u ravnogorskom govoru specifični su po tom što se ne razlikuju od refleksa **e** i prednjeg nazala a to je u okviru poddijalekta manje često rješenje i identično je situaciji u istočnom poddijalektu s kojim inače u okviru zapadnog poddijalekta ravnogorski govor ima naglašeno malo zajedničkih osobina; također se i oba poddijalekta osjetno razlikuju (usp. P. Ivić, 1961). Prema današnjim rezultatima moglo bi se misliti da kontinuant **jata** i staroga silaznog **o** nisu bili u paru, ali to nije tako; moglo bi se dokazati da je rovtarskim govorima osnovica gorenjska (usp. J. Rigler, 1966). Ravnogorski govor zahvaćen je skraćivanjem **u** i **i**, poput stanja u Gerovu, Čabru, Prezidu i Delnicama, a tako je i u nekim slovenskim i u međimurskim kajkavskim govorima. Akanje, uzrokovano nenaglašenošću odnosno kratkoćom vokala, važna je i slabo usustavljena osobina goranskih kajkavaca; ono je izrazito razvijeno u Ravnoj Gori i u Gerovu, no nigdje u Gorskom kotaru nije zabilježena pojava prijelaza svakoga **o** u **a**. **Slovenski zapadniji i južni govori, čakavci na Krku i Cresu a i mnogi kajkavci u Gorskom kotaru i Prigorju razlikuju refleks dugoga šwa** i kratkoga, koje se ili čuva ili kasnije daje **e**, **o** ili **a**, što je bitnom starom značajkom čitava ovećeg terena dvaju jezika dijasistema. U tom su smislu važni i ravnogorski primjeri, specijalno oni s **o** kao kontinuantom kratkoga **šwa²²**.

U vezi sa sudbinom dočetnih **-l** i **-w** među goranskim kajkavcima izdvaja se situacija u Lokvama, Skradu, Kupjaku i u Begovu Razdolju gdje se u oba slučaja govori **-f (gùtaf »gutao«**, **kèrf** – moji podaci iz Begovog Razdolja) te stanje u Ravnoj Gori gdje se i za **-l** i za **-w** govori **-u**. U slovenskom i kod centralnih kajkavaca prije otvrdnjuje **lj** nego **nj**, a tako je i u Ravnoj Gori i u ostalih goranskih kajkavaca. Čuvanje je primjera tipa **mo:rje** u Ravnoj Gori, recimo tako, prosječnogoransko, a u goranskom su kontekstu iznimni sasvim rijetki ravnogorski primjeri anticipiranja palatalnog elementa i ispred intervokalnog velara (tip **strè-**

ixa). Obezvučavanje završnih šumnih suglasnika redovito je, ali među ostalim goranskim kajkavcima dolazi do procesa $-g > -k$, ne $-g > -x$. Fonem x čuva se dobro, jednako tako i skupina $čr$, dok protetsko v izostaje. Tipično čakavsko odnosno slovensko stanje (i tipično kajkavsko goransko) nalazimo u formuli **me-ja:š, dōžja**. Naprotiv, sasvim je u okviru zapadnog poddijalekta osamljeno ravnogorsko dočeto $-m$ u nepromjenjivim riječima i nastavcima, koje se čuva još i u istočnom poddijalektu. Dakako, $č$ od prsl. tj sasvim je u skladu s kajkavskom i slovenskom fizionomijom u koju se dobro uklapa i široko zastupljeno neasimiliranje sekundarnih konsonantskih skupina.

U akcenatskom smislu ravnogorski govor također prilično odstupa od prosjeka zapadnog poddijalekta; odstupanje od istočnog poddijalekta još je mnogo veće, ali je zanimljivo da se u Ravnoj Gori dugi akcent realizira približno kao u Lukovdolu ili Severinu na Kupi: silazno na ultimi, uzlazno u ostalim slogovima. Značajno je za ravnogorski govor da su stari silazni naglasci pomicali na naredni slog; ta je pojava u slovenskom općenita, dolazi kod goranskih kajkavaca zapadnog poddijalekta, nije sasvim rijetka ni u centralnih kajkavaca, a javlja se i u dijelu čakavske Bužeštine. Primjeri tipa **noga, žena, magla** pokazuju, s obzirom na današnju kvantitetu, da je do pomicanja akcenta s posljednjeg otvorenog sloga došlo relativno kasno (**nāga, žēna, mōgla**). Goranski kajkavci zapadnog poddijalekta po svojoj su prozodiji, dakle, čvrsto povezani sa slovenskom akcentuacijom. I po akcenatskom stanju istočni je poddijalekt mnogo bliži tzv. centralnim kajkavskim dijalektima.

U pogledu morfoloških pitanja naročito je zanimljivo uočavanje da je dual izgubljen, što karakterizira i sve ostale Gorane i dio južnih slovenskih govora. Vidimo da u brojnoj konstrukciji od dva do četiri prevladava nastavak $-a$, ali čini se da je u prošlosti bilo stabilno stanje kao u mnogim kajkavskim (i čakavskim) govorima s oblicima množine uz brojeve od dva do četiri. Po stupnjevanju **běl + pozitiv Ravna Gora** osobito je povezana s čabarsko-gerovskim područjem s kojim i inače ima mnogo zajedničkih osobina, ali i s mnogim drugim goranskim terenima (npr. Delnice: **bōil vēseu**). Futur se tvori na tipično goranski način od kojeg izrazitija odstupanja postoje na fužinskom terenu, zoni s izrazitim čakavskim utjecajem.

U sintaksi svakako je njemački utjecaj jak, napose u primjerima izricanja poštovanja, što je u Gorana bilo široko rasprostranjeno, ali se naglo gubi. Na uporabu pokazne zamjenice u funkciji člana još možemo naići i na delničko-brodskokupskom terenu (npr. Gornji Turni kod Delnice: **Pȳidy ta sta:ra!** »Idi stara!«), gdje se i **čūda** (vrlo frekventno u Ravnoj Gori, što pokazuje i poezija Zdravka Čadeža) može registrirati. Primjere tipa **mestra:x** također smo zapisivali i među ostalim goranskim kajkavcima, a to vrijedi i za upotrebu veznika **da** i veću od uobičajene (npr. Gornji Turni: **Pra:šav je dȳkəlco da kāda bo prišla**). Poseban način potvrđivanja i nijekanja u čabarskom kraju i u susjednom Babnom Polju registrirali su J. Medved (1924-1925) i Albinca Lipovec (1979-1980) nadovezujući se na Majnaričev rad (tip **lepō dāja**); takvi primjeri (G. Turni: **lipu dā**) govore se i u centralnoj goranskoj zoni. Ojačavanje prijedloga također je među Goranima često (**Ti sy tån na Brōudy** – Delnice), dok je uporaba prijedloga uz instrumental sredstva u goranskih kajkavaca u načelu obvezatna.

Glede leksika upozoravam na ravnogorski leksem **ātrak**, zanimljiv jer je paralela sa slovenskom i sjevernočakavskom osnovom **otrok** registrirana i u G. Turnima, gdje se npr. **pr:šov je na otro:čje** kaže starom čovjeku koji postupa nerazumno ili kao da je podjetinjio. Navedena rečenica ima približno značenje »otišao je u dječje doba«. Inače se uvijek kaže: **dē:te, dȳca**. Tipičnim čakavizmom naziva se prilog **simo**, ali se u tom obliku te uz stanovite razlike prilog za mjesto javlja i u slovenskom i u kajkavaca i u štokavaca. Kako smo vidjeli, u Ravnoj Gori dolazi **sōm**, dok u G. Turnima i Delnicama bilježimo **sān. Vāle** (Z.

Čadež u poeziji ima **valem**) može se smatrati tipičnim čakavizmom što dolazi i na slovenskom i na kajkavskom jugozapadu.

Riječ **va:s** (Ravna Gora) ili slično ne upotrebljava se u goranskih kajkavaca osim u spomenutu značenju (v. t. 7). Primjer **jěst** »ja« vrlo je poučan jer se i kod drugih kajkavaca u Gorskom kotaru gubi; inače je ta potvrda vrijedna isticanja, osobito zbog usporedbe s južnoslavenskim stanjem, napose s onim u sjeverozapadnih čakavaca. Uz ravnogorski primjer **dōš** spominjem i zapise **dāš**, **dēš** ili slično potvrđene u raznih Gorana. Ipak se mora zaključiti kako izrazite leksičke specifičnosti među goranskim kajkavcima nalazimo na čabarsko-gerovskom i ravnogorskom području, poglavito s obzirom na jak slovenski utjecaj. U taj kontekst ulazi i uporaba velikog broja tuđica, uglavnom germanizama²³.

U ovom napisu ravnogorsko jezično stanje prikazali smo sažeto uz vjeru da sve izneseno ipak pokazuje kako su ravnogorski idiomi, formirani kao plod osobitih povijesnih prilika, zanimljivi i u činjeničnom pogledu i s teoretskog stajališta, dakle i u genetskom i u tipološkom i u sociolingvističkom smislu.

12. Ovdje se navodi osnovna **literatura** korištena u radu, i to ona što se na skraćeni način citira na odgovarajućim mjestima.

Nevenko Acinger, 1970: »Fonetika ravnogorskoga govora« (rukopis), Ravna Gora 1970.

Vida Barac-Grum – Božidar Finka, 1981: »Govori i nazivlje«, u: **Gorski kotar**, Delnice 1981, str. 418-431.

Ivan Brabec, 1969: »Mješoviti govori na sjevernoj periferiji hrvatskosrpskog jezika«, **Ljetopis JAZU**, knj.73, Zagreb 1969, str. 421-426.

Alojz Crnić, 1981: »Gorski kotar u književnosti«, u: **Gorski kotar**, Delnice 1981, str. 895-961.

Zdravko Čadež, 1970: »O ravnogorskom narječju«, **Jurina i Franina**, 18/1970, str. 101.

Božidar Finka, 1974: »Gorskokotarska kajkavština u našem dijalekatskom mozaiku«, **Kajkavski zbornik. Dani kajkavske riječi**, Zlatar 1974, str. 29-43.

Antun Herljević, 1965: **Ravna Gora**, Rijeka 1965.

Pavle Ivić, 1961: »Prilozi poznavanju dijalekatske slike zapadne Hrvatske«, **Godišnjak Filozofskog fakulteta u Novom Sadu**, VI/1961, str. 191-212.

Pavle Ivić et al., 1981: **Fonološki opisi srpskohrvatskih/hrvatskosrpskih, slovenačkih i makedonskih govora obuhvaćenih Opšteslovenskim lingvističkim atlasom**, Sarajevo 1981.

Albinca Lipovec, 1979-1980: »Verbalizirana pritrđilnica (nikalnica) v govoru Babnega Polja«, **Jezik in slovstvo**, XXV/1979-1980, št. 7-8, str. 209-213.

Josip Lisac, 1983: »Jezik goranske dijalektalne književnosti (Prilog jezičnoj problematici hrvatske literarne novokajkavštine)«, **Radovi Filozofskog fakulteta u Zadru**, sv. 21-22, 1983, str. 41-88.

– 1988a: »Nad dijalekatskim leksikom hrvatskosrpskog sjeverozapada«, **Radovi Filozofskog fakulteta u Zadru**, sv. 27, 1988, str. 35-48.

– 1988b: »Iz goranskog vokalizma«, **Zbornik Matice srpske za filologiju i lingvistiku**, XXXI-2/1988, str. 137-175.

Nikola Majnarić, 1922-1923: »Jedna zanimljiva sintaktička pojava u ravnogorskom narječju«, **Južnoslovenski filolog**, III/1922-1923, str. 35-40.

– 1938-1939: »Jedno rovtarsko narječje u Gorskom Kotaru«, **Južnoslovenski filolog**, XVII/1938-1939, str. 135-149.

–1963: »Neke sintaktičke pojave u ravnogorskom narječju«, u: **Zbornik u čast Stjepana Ivšića**, Zagreb 1963, str. 243-254.

J. Medved, 1924-1925: »Bilješke iz čabarskoga kotara«, **Nastavni vjesnik**, 33/1924-1925, str. 310-315.

Vera Mitrinović, 1986: »Kontinuantni praslovenskih prefiksa *per- i *pro- u kajkavskom dijalektu«, **Zbornik Matice srpske za filologiju i lingvistiku**, XXIX-2/1986, str. 131-137.

Stjepan Pavičić, 1953: **Podrijetlo naselja i govora u Slavoniji**, JAZU, Zagreb 1953.

Jakob Rigler, 1966: »Fonološka problematika slovenskoga črnovrškoga dijalekta«, **Zbornik za filologiju i lingvistiku**, IX/1966, str. 97-111.

Rudolf Strohal, 1904: **Hrvatskih narodnih pripovijedaka knj. III. Narodne pripovijetka iz grada Rijeke, trgovišta Mrkoplja i Ravne Gore te sela Broda na Kupi i Oštarija**, Karlovac 1904.

– 1905: »Osobine današnjeg ravnogorskog narječja«, **Rad JAZU**, knj. 162, 1905, str. 28-109.

– 1935: **Uz Lujzinsku cestu**, Zagreb 1935.

BILJEŠKE

¹ Prema Nevenku Acingeru (1970, str. 6-7), granica između ta dva govorna tipa nalazi se oko kućnog groja 232 Ulice Ivana Gorana Kovačića, s time da oko toga kućnog broja prevladava starovaroška »varijanta«. – O »Krajncima« i »Hrvatima« u Ravnoj Gori piše N. Majnarić napominjući kako su »i Krajnci i Hrvati danas rewni Hrvati« (1938-1939, str. 145). – Sasvim je jasno da oba govorna tipa što se javljaju u Ravnoj Gori s pravom možemo zvati ravnogorskim govorom. Bez posebnog naglašavanja ravnogorskim jezičnim sistemom zovemo govor većeg dijela naselja, dok govor manjeg dijela mjesta nazivamo ravnogorskim samo s izričitim preciziranjem, sve to iz praktičnih razloga. Ravnogorski se govori(še) i u Španovici (dolina Pakre u Slavoniji; usp. N. Majnarić, 1938-1939, str. 135; S. Pavičić, 1953, str. 219).

² Sažetu obradbu i kajkavskoga narječja i goranskog dijalekta unutar njega, pa i cjeline dijasistema, čitamo u knjizi Dalibora Brozovića i Pavla Ivčica **Jeziik, srpskohrvatski/hrvatskosrpski, hrvatski ili srpski**, Jugoslavenski leksikografski zavod »Miroslav Krleža«, Zagreb 1988. Kajkavštinu je obradio Dalibor Brozović (str. 90-99).

³ Ovdje spominjemo Strohalove prinose osobito važne u ovoj prigodi, jedan od njih i ponovno: 1904; 1905. O Strohalu usp. npr. u članku Alojza Crnića (1981, str. 901-908, 921-923).

⁴ Usp. i Majnarićevu ocjenu Strohalova rada u 1938-1939, str. 135, te niz popravaka istoga autora u prilogu 1963.

⁵ Čadež nije uspio objaviti vlastite zbirke, ali su tri njegove pjesme ipak uvrštene u **Antologiju novlje kajkavske lirike** Mladena Kuzmanovića (Kaj, 8/1975, br. 3-5) te u antologiju **Ogenj reči** Jože Skoka (Kaj, 19/1986, br. 4-6). Jezik njegove poezije obrađen je u J. Lisac, 1983. Zanimljivo je spomenuti objelodanjivanje Majnarićevih ravnogorskih pisanih priloga u listovima **Gorski kotar** (Zagreb) i **Goranin** (Delnice); vrlo je poznata i u narodu proširena ravnogorska verzija (zapravo se može govoriti o verzijama) Preradovićeve »Putnika« u prepjevu akademika Majnarića (usp. **Jurina i Franina**, Rijeka 1969, str. 102; Antun Burić, **Povijesna antonomimija Gorškog kotara u Hrvatskoj 1438-1975**, Rijeka 1983, str. 27). Objavljivane su i dijalektalne pjesme ravnogorskih učenika, a pjesma »Tičk« Nedice Acinger uvrštena je u **Antologiju hrvatskog dječjeg kajkavskog pjesništva** Ernesta Fišera (Kaj, 9/1976, br. 3-5).

⁶ U Ravnoj Gori glavni mi je informator bio Nevenko Acinger; obavijesti o govoru manjeg dijela Ravne Gore (**Xroatija/Xorvatija**) dobio sam od Valentina Delača, a o idiomu Stare Sušice od Jasne Škorić. Svima njima srdačno zahvaljujem, posebno neumornom N. Acingeru.

⁷ Kako u goranskim kajkavskim govorima nema intonacijskih opozicija, kratki akcent označen je znakom ' iznad naglašenog vokala, dok je dugi akcent označen dvotočkom iza naglaškrtkim akcentom, ali diftong u cjelini predstavlja dug fonem. Znakom a označeno je zatvoreno a, označava šva, l te u su neslogovno i i u uz napomenu da ispred vokala pišem j i va je otvoreno o , e vrlo zatvoreno e , y poluvisoki nelabijalizirani glas, dok je x određeni velarni spirant s tjesnacem na mjestu zatvora k i g. L i ŋ su, da tako kažem, l i ŋ , a s w označavam određeni dilabijalni praslavenski fonem. Kratice i grafički signali upotrebljavaju se kako je to uobičajeno, pa ih stoga ne donosim posebno. Znanstvena literatura citira se prema sustavu uporabljenom u popisu literature. Kad se citiraju druga djela, čuvaju se tamo upotrebljeni znakovi.

⁸ O problematici usp. u tekstu Vere Mitrinović (1986).

⁹ Ovi su posljednji primjeri dobra ilustracija snažne vokalske redukcije koja zahvaća i vokale izvan posljednjeg sloga: ja:pka itd.

¹⁰ O horjuzskom govoru u **Fonološkim opisima srpskohrvatskih/hrvatskosrpskih, slovenačkih i makedonskih govora obuhvaćenih Opšteslovenskim lingvističkim atlasom** (ANUBiH, Sarajevo 1981, str. 79-85) piše Tine Logar.

¹¹ U N. Majnarića (1938-1939, str. 136) čitamo **bráh, pèšk** (1963, str. 253) itd. – O goranskoj akcentuaciji usp. i moj tekst »Prozodija goranskih kajkavaca« (Radovi, ANUBiH, knj. LXXXIV, Odjeljenje društvenih nauka, knj. 23, Sarajevo 1989, str. 241-249).

¹² Po mojem mišljenju –šte u nastavku (a ne –ste) dobiveno je analogijom, s obzirom na činjenicu da u 2. l. sg. dolazi š.

¹³ Isto je tako npr. i s ovim Strohalovim (1904, str. 138) folklorističkim zapisom: »Prašej jih, če te če kera!«

¹⁴ Primjer uporabe pokazne zamjenice u funkciji člana vidimo i u pjesmi N. Majnarića (potpisano Mimin) »Na paši«, broj 9 **Gorskog kotara** od 6. V 1940, str. 3: **Uni ta veći greja u šola** »Oni veći idu u školu«.

¹⁵ Formulirajući ovakav pogled u velikoj se mjeri oslanjamo na priloge Vatroslava Jagića (npr. u recenziji Lukjanenkova **Kajkavskog narječja** objavljenog u **Archivu für slawische Philologie** 1905. godine, str. 578-586) i Pavla Ivčica (npr. u **Dijalektologiji srpskohrvatskog jezika**, Marica srpska, Novi Sad 1956, str. 20-21; u **Književnosti i jeziku**, 10/1963, br. 1, str. 25-37 itd.).

¹⁶ Posve očekivano, govor većeg dijela Ravne Gore nije identičan, koliko se danas zna, ni s jednim govorom tzv. rovtarske skupine dijalekata. – U cjelini je pak sasvim normalno da je 1819. registrirana posebnost ravnogorskog »dijalekta« (usp. A. Herljević, 1965, str. 47, bilj. 119).

¹⁷ Ni u naglasku manjinskog ravnogorskog govora nema intonacijskih opozicija.

¹⁸ Ovo zatvoreno a manje je zatvoreno od većinskoga ravnogorskog.

¹⁹ R. Strohal (1935, str. 104) piše ovako: »Današnji Sušičani govore kajkavskim narječjem dosta sličnim ravnogorskomu«.

²⁰ Usp. t. 5 i bilješku 11.

²¹ Taj balkanski turcizam perzijskog podrijetla više puta dolazi i u Majnarićevoj pjesmi »Na paši« (usp. bilješku 14) i u Strohalovu izdanju narodnih pripovijedaka (1904, str. 178).

²² O problematici goranskog vokalizma usp. u J. Lisac, 1988b.

²³ Usp. J. Lisac, 1988a.

* šenog vokala, dok je dugi akcent označen dvotočkom iza naglašenog vokala. Kad se radi o diftongu, slogotvorni vokal označen je